

בעקבות המרד הנעלם

הידיעות מן המקורות הכתובים לגבי מרד בר סוכבא מצומצמות מאוד, ולכן יש חשיבות רבה למחקר הארכיאולוגי שמתבצע במטרה לגלות את מהלכו של מרד זה ואת תוצאותיו. אורי דוידוביץ' ורועי פורת, מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית, לוקחים אותנו לסיור מרתק בעקבות הממצאים שהתגלו בשנים האחרונות במערות במדבר יהודה

כתבו: אורי דוידוביץ' ורועי פורת. המסן לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים

פתח המערה בלט למרחוק כבר לפני אלפי שנים. היא ידועה שמדריכי בית ספר שדה עין גדי, המרוחק רק כמה מאות מטרים מן המערה, כבר שוטטו למרגלותיה, ושהנועזים שבהם אף חדרו אליה תוך שימוש בחבלים. גם ד"ר גדעון הרץ, ארכיאולוג חבר קיבוץ עין גדי, סקר את המערה ודיווח על פעילות אנושית מן התקופה הרומית על בסיס מעט חרסים שמצא בתוכה.

מכיון שכך, ולאור קרבת המערה למרחב המחשב של נאת עין גדי, לא ציפינו לגולות ולנצורות באותו בוקר, עת התחמקנו מעל למערה והתחלנו לפרוס את חבלי הגלישה. פתח המערה פעור במצוק אבני, נמוך כ־15 מטרים מראשו וגבוה כעשרה מטרים מבסיסו, ללא אפשרות, היום כבעבר, להגיע אליה ללא אמצעי עזר. יורדים ומתחילים בשגרת העבודה. קודם כל, בדיקה ראשונית של מתאר המערה וקרקעיתה. הבדיקה מאכזבת משהו. מתברר שמדובר במערה קטנטנה, ארוכה הכוללת רק שמונה מטרים והיא בנויה משתי זרועות קצרות המתפצלות ממרחב הבנייה הקטן. נוסף על כך, אי אפשר להתקדם בה אלא בשפיפה, ונראה שהיא אינה נוחה בעליל לפעילות אדם. עם זאת, הקרקעית מעידה כי בבירור הייתה במערה פעילות כזו - מעט שבדי חרסים, קטעים קטנים של אריגים וחבלים, ובעיקר קרקע מעורבת בחומר אורגני רב, הכולל בין היתר עצמות בעלי חיים ושרידי מזון כגלעיני תמרים וזיתים.

פתח מערת הר ישי מעל בית הספר שדה עין גדי. צילום: עמוס פרוסקופ

תצפית על נוף מדבר יהודה בנחל ערוגות. צילום: ארז ברייסקי

החפירות במערת הר ישי. צילום: עמוס פרומקין

מפת המערות. איור: עמוס פרומקין

חוליית המיפוי מתחילה בעבודתה... מפעילים את גלאי המתכות לאיתור ממצאים שמתחת לקרקעית התחוחה. 1... הפלא ופלא, הגלאי מצפצף בכל מקום... מתחילים לברר, ואחד אחד מתקבצים הממצאים - ראש חץ, ואחריו מטבע, ועוד ראש חץ, ועוד מטבע...

נמלטו משפחות שלמות ולוחמים בצבא המורדים, בשלבים המתקדמים של דיכוי המרד בידי הכוחות הרומיים. מערות המפלט, כינוי שדבק במערות המצוקיות שבהן נמצאו שרידים מימי המרד, מוכרות כבר משנת 1952, עת משלחת מבית הספר הצרפתי למקרא בירושלים הגיעה לקבוצת מערות בוואדי מרבעאת, הוא נחל דרגה, בעקבות דיווחים על אודות תגליות שנערכו במערות אלו בידי הבדואים. בין הממצאים במערות, הן אלו שנלקטו בחפירה והן אלו שנקטו מידי הבדואים, בלטה כמות גדולה של תעודות כתובות מימי המרד, ובהן נזכר לראשונה השם המלא של מנהיג המרד, שלא היה ידוע משום מקור אחר קודם לכן - שמעון בן-יוסב. שמונה שנים אחר כך, בעקבות הגילוי הראשון של תעודות כתובות בשטח ישראל, יצא לדרך "מבצע מדבר יהודה", שבמסגרתו פעלו ארבע משלחות מחקר ב־זמנית בקניוני הנחלים שבין עין גדי למצדה, מטעם האוניברסיטה העברית והחברה לחקירת

השני עלה הגבן והכתובת שנה ב לחרות ישראל. בלומר הפנה השנייה למרד, השנה השנייה לקומה של ישות מדינית עצמאית העובדת מטבעות ביהודה ונאבקה על חיה מול האימפריה הרומית.

מערכות מסתור ומערות מפלט

גלוי ידוע לכל שלמרד בר כוכבא לא קם היסטוריון משלו, כפי שהיה יוסף בן מתתיהו למרד הגדול. משום כך ידועותנו עליו במקורות הסתובים מצומצמות עד מאוד, ועל כן הבה במיוחד חשיבות המחקר הארכיאולוגי להבנת מרד זה מהלכני המפגשו והתבאולתי. אחת התוכנית הארכיאולוגית הבולטות והקשורות במרד בר כוכבא, כפי שנלמד ממחקרי שדה רבים בעשרות השנים האחרונות, היא השימוש בשני סוגים של חללים תת-קרקעיים מצד אחד, מערכות המסתור התצובות בסלע וך מתחת לבהי היישובים הכפריים הכוזרים בשפלה ובאר, ומצד שני, מערות המפלט והטבעיות במצוקי מדבר יהודה, שאליו

חוליית המיפוי מתחילה בעבודתה, הכנת תכנית המערה וחתימה, וכן תיאור מילולי מפורט, פעולות שנעשו כבר למאות מערות עד אותו היום בגזרת הסקף. במקביל, מפעילים את גלאי המתכות לאיתור ממצאים שמתחת לקרקעית התחוחה. 1... הפלא ופלא, הגלאי מצפצף בכל מקום. האם ייתכן שהמנשייר משובש? זה אכן קורה מדי פעם. מתחילים לברר, ואחד אחד מתקבצים הממצאים - ראש חץ, ואחריו מטבע, ועוד ראש חץ, ועוד מטבע... הפתעה מוחלטת. דווקא כאן, דווקא "מתחת לאף", או במקרה הזה מתחת לשביל שעשרות ומאות תלמידי בית ספר ומטיילים אחרים עוברים בו מדי יום. המניין הסופי מגיע לשישה ראשי חצים ועשרה מטבעות. עוד לפני שנבחנו המטבעות מקרוב, כבר ידענו שאנו עומדים מול מערת מפלט נוספת מימי מרד בר כוכבא. מבט חטוף על פני המטבעות בשטח אישר את ההנחה - עץ הדקל והכתובת "שמעון", המצינית את שמו של מנהיג המרד, ומן הצד